PLOVILA JE PO MORU GALIJA

Pod samim zidinama Dubrovnika zarobiše Francuzi nekoliko vojnika vladike Petra. Povezaše ih konopima da se ne otimaju i izvedoše pred mršavog prosijedog oficira koji se šetkao iza bedema i sve nešto uzvikivao.

Okolo su Napoleonovi soldati, uređeni kao na paradu, s ukrštenim kaiševima preko grudi, a na pločniku se zbila grupica seljaka-puškonoša, čupava, u izdrtim opancima i mrkim gunjevima ili sa surom strukom preko ramena. Francuzi ih udaraju kundacima i nogama, pljuju na njih ili se samo keze poizdalje.

Onaj oficir osmotri zarobljene, pa pruži prst na dvojicu i naredi da ih povedu za njim.

Jedan je mlađi, ali veoma visok, plavušan, po imenu Veselin. Onaj drugi nešto niži, plećat; ispod sukna, pod samim grlom, izbija crna runjina; ide hitro, malo razmaknutih nogu, a sve očima zvijera unaokolo.

Idu još nekoliko koraka ćutke, vezani jedan za drugoga. Iza begonija na visokim prozorima izviruju sakrivene dubrovačke gospe. Sa pristranaka nad morem čuje se puškaranje i poklici.

Uvedoše ih u kuću, pa u prostranu odaju s ogledalima, zavjesama i slikama, čiji se ramovi cakle od pozlate. Tu se vladičini vojnici osjetiše još potištenijim – koračali su snebivajući se, gotovo dječji stidljivo (nazirali su sebe u ogledalima i obarali oči prema crnim palcima nogu). Taj krup-

ni oficir za stolom biće da je general. Gleda ih i blijedi, šire mu se tanke nozdrve. Pokraj njegova stola odnekud se obrete mršav čovjek, gologlav, tanka brka, a očiju krupnih i sjetnih – kao da su zaplašene i pune bolesničke groznice.

General nešto kaza, a onaj mršavi se pokloni, pa se samo ramenima i glavom okrenu zarobljenicima.

Gospodin general izvolio je pitati: odakle ste, naime – od kojeg plemena?

Uhvaćeni ćute, gledaju ispred sebe, pa nekud u stranu, u šare i slike na zidu. Veselin čuje kako njegov drug mrmlja u runjava prsa, i to dosta glasno:

Bogme, đenerale, da si mi nekako dopao šaka, osušio bih ti džigericu!

Francuz se naduo, zagranao rukama; viče nešto i ljuti to korača oko stola.

Tumač se tanko klanja i izgovara:

Gospodin general izvolio se rasrditi što ne odgovarate na pitanje. On kaže: vi ste jedan divlji narod, prokleta stoka sa dvije noge, vi jedete jedan drugoga, vi samo znate sjeći i peći!

Osjećajući iza samog vrata dah stražara, Veselin se smeteno klati i opet čuje mrmljanje:

Da sam te reznuo jataganom, đenerale, ne bi te kadu-na nikad više u brk poljubila!

Veselinu dođe da se osmjehne.

«Čudna li brata: ovaj za svakoga neprijatelja misli da je turske vjere!»

Najzad se general zaustavlja, podboči se o sto i govori poduže, a tumač prevodi:

Gospodin general izvolio je narediti: ostale zarobljenike baciti u tamnicu kao taoce – oni će sigurno biti postrijeljani za odmazdu. Vi glavom imate nekakvu ludu sreću, vi ste odabrani zato što ste visoki i što izgledate kao

zvjerovi. Vas će brodom odvesti u Francusku – neka starješine i narod, a možda i sam imperator, vide protiv kakve se divlje sile mi ovdje borimo.

Na generalov mig, stražari ih zgrabiše za ramena i stadoše ih tiskati prema izlazu.

Zaustaviše se na samoj obali.

Jedan soldat donese kožuh i baci ga preko ramena nižem zarobljeniku. Ovaj se sav naježi – opazio je na kožuhu krvave mrlje. Skinuli su ga, znači, sa poginulog.

Preko tek oprane klizave daske nagnaše ih da se popnu na brod i povedoše preko palube, opet niz mokre stepenice – duboko u nekakvu prljavu kajitu, sumračnu, punu buđavog zadaha.

Tu ih ostaviše zarobljene, ne skidajući sa njih konop, već ovlažen znojem.

Spustiše se na prašnjav pod. Oči su im se postepeno privikavale na oskudno svjetlo, koje je prodiralo unutra kroz prozorče, davno premazano nekakvom zaprljanom bojom.

Prije si me pitao za ime – poče onaj niži. – Sad ću ti kazati, pošto nas isti konop vezuje. Zvali su me Mrkoje.

I visoki reče kako se zove. I dodade:

Teško si ga nama.

Na to se Mrkoje stade jaditi:

Vidiš li ovaj kožuh na meni – još zadiše na tuđi znoj i krvav je, da ga bog ubije, skinuli su ga s mrca. Teško mi je pritiskao ramena. Stoga, a ne što sam izgladnio i pregladnio, što evo dvije nedjelje praznoga droba skačemo s kamena na kamen. I kud li će nas sad, majko moja?

Čuo si, u Francusku.

Čuo jesma, ama – teško je vjerovati. Šta ćemo mi u Francusku ovako jadni i ušljivi?

Da nas vodaju po narodu.

I da nas pokazuju kao mečke! Zato su mi i ogrnuli ovaj kožuh – da strašnije izgledam. Odveži me, odveži, brate! Ja tu sramotu ne mogu podnijeti!

Kako ću kad sam i ja sputan.

Šta da činimo, po bogu da si mi brat?

Visoki plavušan pokuša da digne ruke uvis i naglo zabaci glavu natrag, kao u zanosu:

Svijetli vladiko, nauči nas šta da činimo, mi tvoja đeca, tvoji vojnici! Vazda si nas savjetovao i mudru i melemnu riječ privio na svaku ranu, nauči nas!

Ni opazili nijesu koliko je vremena prošlo i kad je brod krenuo iz luke. Osjetili su samo da se jače ljulja i to je bilo poraznije od svega. Nikad se dotad nijesu otkidali od čvrsta tla, a sad su kao najgore roblje bačeni u utrobu lađe koja ih odvaja od zavičaja i nosi kroz mrak i ove neobične šumove, dok je sve uzgibano i nemirno, nosi ih u neznanu zemlju, tuđu, neprijateljsku zemlju, punu poruga i poniženja za njih.

Zar da nas kao gubave vodaju po pazarima, da nas pljuju i gađaju kamenicama... Ne, majko moja sijeda, nijesi me za to rodila! Hajde da se nekako odvežemo. Daj, okreni se na bok. Privuci ruke, zubima ću.

Dugo su se izvijali i prevrtali po podu, dugo su krvarili Mrkojevi zubi dok nije bila slobodna jedna ruka. Onda je odvezivanje poteklo brzo.

Ruke se mogu pokretati, ali su modre i otekle u zglobivima.

Mrkoje se ispravi.

Hodi, brate, da se prvi i posljednji put zagrlimo!

Stiskoše jedan drugoga. Onda Mrkoje odgurnu plavušana, nekako ga pribi uz bočni zid. I vrisnu, udari se šakama u sljepoočnice i u dva skoka se baci glavom o zid kajite. Jeknu mukli udar – na zidu ostade bjelkasta sukrvica.

Lupiše vrata, upadoše stražari. Okretali su još toplo Mrkojevo tijelo, nešto brzo i piskutavo vikali i govorili i mahali rukama. Dotrča i oficir. Dohvatiše Mrkoja za noge i ruke i odnesoše na palubu. Njegov se drug još čvršće pribi leđima uza zid – osluškivao je hoće li čuti pad tijela u vodu. Je li to nešto pljusnulo ili mu se samo pričinilo?

Priđoše stražari i uhvatiše ga za mišice. Treći mu nabaci na ramena onaj isti kožuh. Visoki se mladić strese pod njim.

Opet se oficir javi na vratima. Za njim uđe onizak čovjek, mišićav, golih ruku. Donese veliki malj i gvozdene šipke i lance.

Narediše mu da sjedne i pokazaše, čak, kako to mora uraditi.

Sio je uz kraj, oslonio se leđima o zid, te su mu obje ruke, vezane skupa, zakačili lancima za jednu alku. Onda su mu i noge okovali.

Kad sve bi gotovo, priđe oficir i oštro ga pogleda. Onda izdade neka naređenja i sačeka.

Ubrzo se pojavi momak opasan bijelom keceljom, rumen a kosa mu gotovo bijela.

Prinese zarobljeniku jelo u zdjeli. Ovaj stište zube i okrenu glavu u stranu. To je učinio ne misleći ni o čemu, bez ikakva plana i odluke. Prosto, nije htio da uzme jelo iz tuđinskih ruku, nije mogao da ga primi odmah iza Mrkojeve smrti.

Ali sad, dok je onaj rumenko pokušavao da mu na silu ugura kašiku u usta, njemu sinu misao: umrijeti od gladi!

Drugo mu sad ništa nije ni preostajalo. Odbiti i jelo i vodu. I sad i unaprijed. Neka bar vide ko su i kakvi su ljudi sa kamena. Sjeti se vladičinih riječi:

«Ako padnete u tuđinske ruke, čuvajte svoj ponos i obraz.»

A zar Mrkoje nije kriknuo:

«Majko moja sijeda, nijesi me za porugu rodila!»

To nije bila samo prazna riječ. On je već učinio ono jedino, ono što je morao. Sad je red na visokoga momka. On ne smije izdati i osramotiti mrtva druga. Uzalud oficir viče na njega i onog rumenog, uzalud mu kašika krvnički udara o zube; oni su čvrsto stisnuti, a glava bježi čas desno čas naviše.

Udariše ga nekoliko puta čizmama u slabine, a onda ga ostaviše samog.

Laknu mu za tren.

Zatim ga spopade ludi strah i drhtavica, strah od svakoga šuma, od tišine i samoće, strah od slabosti i gladi u sebi.

Da se zavara, pokuša da misli na svoje selo u kamenjaru, na nisku kuću i majku posavijenu uz ognjište i na garavi kotlić. I pričini mu se da čuje kako vri i krklja kačamak, kako se njegov miris širi okolo. Ili je to miris tople ječmenice ili cicvare ili se negdje peče jagnjeći but? Ništa. Prazno i samotno. Grlo se suši, jezik kvasi ispucale usne. Je li to san? Ili samo neko blago lelujanje, otužna bljutava mgla na čelu i trepavicama. Odnekud, iz daljine sjećanja, naviru k njemu riječi pjesme:

Plovila je po moru galija, oj!

Giba se more, giba se gladna malaksalost u njemu. Studena rosa hvata se po čelu.

Na galiji okovan delija, oj!

«To sam ja, to je o meni pjesma sročena, to sam ja okovan, s prozora me gleda đevojka, a ja se, brate, ne mogu

ispraviti; ona se osmjehuje, a ja sam slijep od suza, od slanog mora na očima; maše mi bijelom rukom i još bjeljom maramom, a ja sam rob gvožđa i rob prostrane morske vode... vode slane i teške, vode koja ne bi utolila žeđ... kroz nju sijevaju riblja peraja... u vodi je Mrkoje i ribe ga već raznose»...

Pa mu se priču druga pjesma:

Veseline, ne veselio se!

Lagano, postepeno, u glavi mu se razbistrava i sjećanje mu izbliza šapuće vladičine riječi:

«Sinovi moji i braćo! Mnogi tuđinci vjeruju i zbore da ste vi blizu zvjerovima, da ste jedan nerazumni i nevjerni narod. Vaša djela neka im pokažu ko ste i šta ste. Ako ste rasli u onim gorama, vi opet imate ljudsko srce; ako nijeste iz knjiga veliku pamet posrkali, vi ste od prirode bistri i znate što je čast i sloboda; a bili ste nevjerni samo onome ko unosi ugarak u vaše domove.

Ne ostavljajte na bojištu ranjena ili mrtva druga. Živi ne padajte neprijatelju u ruke. Dočekaćete od njega svaku porugu i žalosno poniženje, a vaše gorštačko srce to podnijeti ne može.

No, desi li se da nekoga zgrabi tuđinska ruka, neka se sjeti mojih riječi: neizbrisiva je sramota pokazati se slabotinja pred neprijateljem.

Stanu li vas moriti glađu, ni trepnuti – zar vas nijesu podnjivile gladne godine u onim oskudnim pločarama.

Puste li da vam se grlo zapali od žeđi, otrpite – svaki od vas je suvotni kamen, bez sjenovitih točila i izvora.

Posegnu li da vas tuku i da vam rane zadaju, stegnite zube i tako im recite – krajina je naša sva ranjava i izubijana i nikad nije kleknula pred okrutnom rukom.

Ako poume da nas podmite zlatom ili lažavim obećanjima, pljunite na sve to – bolje je i tako nego pljunuti na svoj obraz!»

Znao je Veselin da to nijesu prazne riječi.

Je li vojska bila bez taina, vladika bi se prvi odrekao zalogaja. Lomio se po kamenjaru s ratnicima i ponekad bi se našao među prvima u izvidnici. Pred umorom i nesanicom nije bježao u zalatke – svakog trena nešto je činio, pisao pisma, skupljao vojsku, pribirao džebanu, savjetovao četovođe, korio neposlušne, sokolio posustale. Iskrsne gdje ga ne očekuješ – visoki stas i suvo lice usplamtjelih očiju, vazda zbog nečeg brižno, pa ne znaš je li pitomo ili strogo, da li će pomilovati blagoslovom ili posjeći kletvom. Veselin bi da zavara sebe: kao da nazire u timni kajite vladičino lice i stroge oči natečenih kapaka.

I očekuje od njega blagu riječ i posnagu.

Uzaman.

«Aj, kud to bježi snaga od mene.»

Sjenke nekakve plove mu ispred trepavica.

Koliko je prošlo vremena? Je li dan ili noć, zora ili suton? Na koju se stranu plovi i je li daleko obala?

Opet se brkaju misli i pitanja. Onda se utroba zgrči i sama jekne:

Veseline, ne veselio se!

I tako satima.

I tako danima.

Do bezdaha.